

УДК 330.341.2

Петрищенко Н.А.

*кандидат економічних наук**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Ажаман І.А.

*доктор економічних наук, доцент**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Серьогіна Н.В.

*кандидат економічних наук**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Галузь готельно-ресторанного бізнесу, як і інші галузі народного господарства України, змінюється у зв'язку з процесами Євроінтеграції. Проведено аналіз наявного економічного становища галузі. Проаналізовано дані Державного статистичного управління. Виявлено, що частка доходів галузі та частка її підприємств у сукупних економічних показниках країни маленькі, але мають тенденцію до збільшення. Проаналізовано показники галузі туризму як нерозривно пов'язаного з галуззю готельно-ресторанного бізнесу. Проведено аналіз факторів, які впливають на розвиток готельно-ресторанного та туристичного бізнесу.

Ключові слова: підприємства тимчасового розміщення та харчування, готельно-ресторанний бізнес, туризм, туристичні потоки, фактори впливу, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Отрасль отельно-ресторанного бизнеса, как и другие отрасли народного хозяйства Украины, изменяется в связи с процессами Евроинтеграции. Проведен анализ существующего экономического положения отрасли. Проанализированы данные Государственного статистического управления. Определено, что доля доходов отрасли и доля ее предприятий в совокупных экономических показателях страны маленькие, но имеют тенденцию к увеличению. Проанализированы показатели отрасли туризма как неразрывно связанного с отраслью отельно-ресторанного бизнеса. Проведен анализ факторов, которые влияют на развитие отельно-ресторанного и туристического бизнеса.

Ключевые слова: предприятия временного размещения и питания, отельно-ресторанный бизнес, туризм, туристические потоки, факторы влияния, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The branch of the hotel and restaurant business, like other branches of the Ukrainian people's economy, is changing due to the processes of European integration. The analysis of the existing economic situation of the industry. Analyzed the data of the State Statistical Office. It was revealed that the share of industry income and the share of its enterprises in the aggregate economic indicators of the country are small, but it tends to increase. Analyzed indicators of tourism as inextricably linked with the industry of hotel and restaurant business. The analysis of factors that influence the development of the hotel-restaurant and tourist business has been carried out.

Key words: enterprises of temporary accommodation and nutrition, hotel and restaurant business, tourism, tourist flows, factors of influence, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасні економічні трансформаційні процеси в Україні пов'язані з Євроінтеграцією та впливають на всі напрямки господарської системи країни, у зв'язку з чим актуальними стають моніторинг та ретельне дослідження динаміки в зовнішньому оточенні, розроблення перспектив на майбутнє. Ці

тенденції також характерні для сфери готельно-ресторанного бізнесу. Діагностика стану й динаміки розвитку туристично-готельної сфери передбачає визначення структури та рівня споживання туристичних послуг, готельного розміщення. Також актуальним є визначення рівня інноваційності використання науково-технічного прогресу в цій сфері, адже саме розвиненість інфраструктури індустрії гостинності та якісне обслуговування становлять запоруку її подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку готельно-ресторанного господарства здійснено в працях таких науковців, як О.Я. Домінська, Н.О. Батьковець [1], С.Г. Нездоймінов [2], О.М. Шаповалова [3], Б.А. Луцик, Ю.В. Шмагіна, Я.В. Волковська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сучасні динамічні перетворення в соціально-економічному оточенні безпосередньо впливають на прийняття господарських рішень у цій сфері, що робить актуальним дослідження змін в оточуючому середовищі та виявлення динаміки розвитку галузі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Процеси трансформації та Євроінтеграції безперервно змінюють зовнішнє оточення підприємств туристичної та готельно-ресторанної сфери. Наслідками цих процесів є постійні зміни в стратегіях розвитку, формулювання нових пріоритетів та цілей, що потребує постійних досліджень динаміки економічних перетворень та змін умов функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова туристична індустрія динамічним чином розвивається останніми роками. На думку О.Є. Гарбери, «світова туристична індустрія стала глобальною за масовістю, формами і технологіями організації відпочинку. У міжнародному туризмі процеси глобалізації найкраще простежуються на прикладі сектору розміщення туристів, де швидкими темпами відбувається розширення та розвиток готельних мереж. Готельна індустрія є однією із найдинамічніших у світі» [4]. Дослідження розвитку підприємств індустрії гостинності в міжнародному аспекті «демонструє, що ця сфера діяльності має високий дохід і стрімкі темпи розвитку» [5].

Так, за останні роки частка підприємств тимчасового розміщення й харчування серед загальної кількості підприємств в Україні мала стійку тенденцію зростання. Згідно з даними Державного комітету статистики бачимо, що зростає кількість фізичних осіб-підприємців порівняно з підприємствами, адже з 2014 року відбулося зростання на 0,3%, або на 625 осіб [6]. На рис. 1. зображено зростання частки підприємств тимчасового розміщення й харчування та частки доходу, що припадає на ці підприємства, в загальному обсязі реалізованої продукції. У 2014–2015 роках частка доходу підприємств тимчасового розміщення й харчування в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств України складала 0,51%, тоді як частка кількості підприємств серед усіх підприємств країни трохи скоротилася, склавши 2,96%.

З 2016 року зростання частки підприємств тимчасового розміщення й харчування відбувається більш стрімкими темпами. Так, у 2016 році їх частка склала 3,09%, а у 2017 році – 3,19%. Також має тенденцію до зростання частка доходу вказаних підприємств, а саме з 0,51% у 2015 році до 0,58% у 2017 році.

Кількість зайнятих у цій сфері складає у 2017 році 276,3 тис. осіб, або 1,71% від загальної кількості зайнятих в країні. Це досить незначні показники порівняно зі світовими тенденціями, але їх динаміка стабільна та позитивна навіть в період економічної кризи.

В.Г. Топольник зауважив, що «готельні комплекси в структурі індустрії гостинності виконують ключові функції, оскільки формують і пропонують відвідувачам комплекс послуг, у формуванні та просуванні яких беруть участь різні сектори й елементи індустрії гостиннос-

ті». Виходячи з цього, вважаємо правомірним виділити готельне господарство як найбільшу комплексну складову індустрії гостинності та розглядати її самостійно, значною мірою ототожнюючи з усією індустрією гостинності [7, с. 7].

Однак нерозривно пов'язаною з готельно-ресторанним бізнесом є індустрія туризму. Розвиток саме цієї галузі безпосередньо впливає на подальше зростання кількості готелів та ресторанів. Н.А. Зеленюк вважає, що «створення сучасної індустрії туризму неможливо без підприємств готельного й ресторанного господарства, які сприяють задоволенню таких першочергових потреб туристів, як проживання й харчування» [8, с. 104].

На рис. 2 відображено потоки громадян України та іноземців, які відвідують Україну, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами.

З рис. 2 можна зробити висновки, що спостерігається тенденція зростання туристичних потоків, які обслуговуються туроператорами та турагентами. Приріст на 2017 рік склав 10,07%, що на 16,17% менше, ніж у 2016 році (26,24%). Повільно зростає потік іноземців, які відвідують Україну: у 2017 році на 6,72% порівняно з 2016 роком, коли він склав 7,28%. Тобто потік дещо уповільнюється, але тенденція збільшення залишається.

Також значно збільшився виїзд громадян України за кордон. У 2017 році відносно 2016 року він зріс на 11,11%.

На рис. 3 відображено структуру кількості туристів-громадян України та іноземців. Частка іноземних туристів має виражену тенденцію до збільшення. У 2014 році вона складала 0,7% загальної кількості туристів, у 2015 році

Рис. 1. Частка підприємств тимчасового розміщення в загальній кількості підприємств України та частка їх доходу в загальному обсязі реалізованої продукції [6]

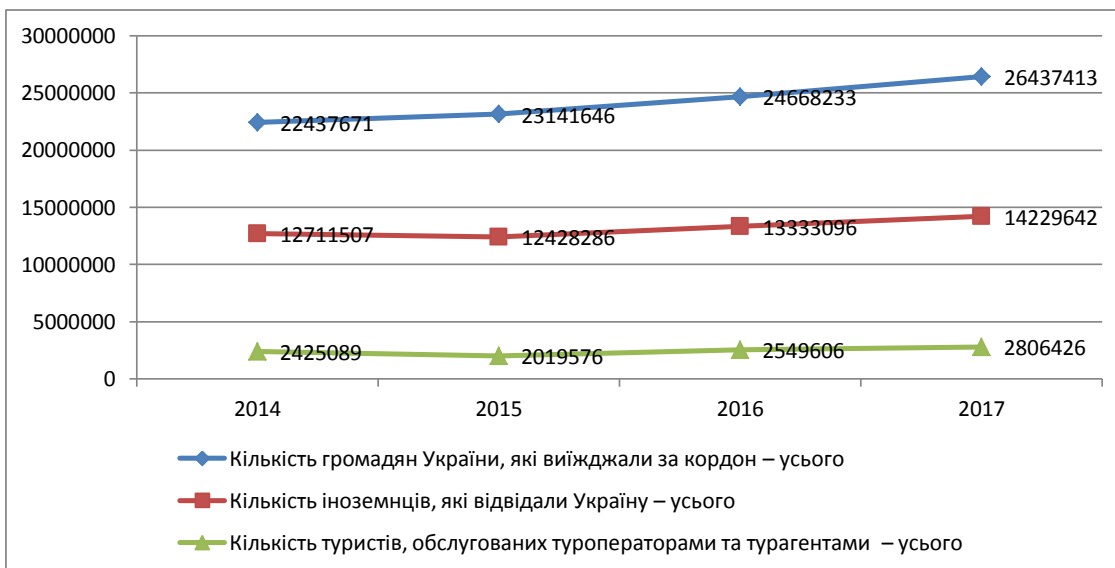

Рис. 2. Динаміка кількості громадян, що виїжджають за кордон, та іноземців, які відвідують Україну [6]

Рис. 3. Структура кількості туристів за 2014–2017 роки [6]

дещо зменшилась, а саме до 0,63%, у 2016 році збільшилась до 1,45%, а у 2017 році склала 1,63%.

Частка внутрішніх туристів у 2014 році складала 13% до 85,99% туристів, що виїжджали за кордон. У 2015 році частка внутрішніх туристів складала 17,68%, тоді як частка виїжджаючих за кордон скоротилась на 18,06%. Загальна кількість українських туристів в цей період скоротилась на 403,6 тис. осіб. У 2016 році спостерігається зростання загального потоку туристів. Частка громадян України, які виїжджали за кордон, знову збільшилась до 84,99%, або на 413,518 тис. осіб. У 2017 році 94,42% туристів з туристичного потоку України виїжджали за кордон, а частка внутрішнього туризму скоротилась до 17% [6].

Ця динаміка пояснюється такими факторами та подіями: скорочення іноземних туристів та загального туристичного потоку у 2015 році викликано економічною кризою та напруженою політичною обстановкою; у 2016 році стабілізація соціально-економічного становища в країні пожвавила потік туристів; у 2017 році більшість українських туристів вже мала можливість отримати паспорти нового виду, що значно спростило процедуру виїзду за кордон.

Слід відзначити високі ціни більшості українських курортно-оздоровчих закладів та підприємств готельно-ресторанного бізнесу, досить низький рівень сервісу та отриманих послуг.

Таким чином, сучасний стан та тенденції розвитку індустрії гостинності в Україні можна охарактеризувати такими положеннями:

1) досягнення готельно-ресторанної індустрії за останні роки є досить скромними порівняно із загальносвітовими тенденціями;

2) основні фонди підприємств готельно-ресторанного бізнесу та якість сервісу і послуг не відповідають міжнародним стандартам;

3) невідповідність цінової політики якості українських готелів та ресторанів значно скорочує потік внутрішніх та іноземних туристів; наслідками цього є створення приватних міні-готелів та розвиток орендних відносин в регіонах, де відтворюються туристичні потоки.

Дослідження, проведене Ю.В. Шмагіною, виявило, що високо комфортабельні готелі в Києві, введені в експлуатацію за участю іноземних компаній, дали змогу істотно скоротити дефіцит готелів високого класу для багатої клієнтури. Вартість розміщення в цих готелях порівнянна з вартістю розміщення в найбільших столицях світу [9].

Також слід враховувати, що стабільність розвитку підприємств, які працюють у сфері готельно-ресторанного бізнесу, передусім залежить від купівельної спроможності саме громадян України та українських туристів.

Задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанного бізнесу повинні постійно впроваджувати інновації як в технологіях, так і в послугах. Рівень конкуренції цієї галузі є дуже високим та посилюється у зв'язку з нестабільністю соціально-економічного зовнішнього середовища.

Серед факторів, що перешкоджають подальшому розвитку готельно-ресторанної та туристичної індустрії, слід відзначити:

- відсутність інформаційної підтримки та слабку діяльність у сфері реклами (деякі науковці пропонують «запровадження агресивної реклами на туристичних сайтах, в турагенціях, що певною мірою знизить зовнішню конкуренцію» [9]);

- слабку взаємодію з організаторами фестивалів, конкурсів, виставок (такі заходи завжди супроводжуються припливом кількості людей, яким потрібно тимчасове розміщення та годування);

- нерозвинуту транспортну інфраструктуру (в деяких регіонах дістатися до місця розташування можна тільки приватним трансфером);

- низьку якість сервісу та послуг значної кількості вітчизняних готелів та ресторанів;

- зростання туристичних потоків громадян України, що виїжджають за кордон, відповідно, скорочення внутрішнього туризму (ця тенденція негативно впливає на розвиток готельно-ресторанної індустрії та економічний стан країни загалом).

Підвищення конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанного бізнесу є можливим через посилення співпраці з фірмами готельного сервісу; приватним сектором у сфері постачання послуг та товарів; туристичними фірмами, які бронюють місця для своїх клієнтів.

Також слід звернути увагу на те, що «в умовах безперервних економічних змін інновації стають основним чинником, що сприяє динамічному розвитку і підвищенню результативності функціонування підприємств готельно-ресторанного господарства» [10].

Висновки. Проведене дослідження виявило позитивні тенденції розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу та туризму в Україні, а також фактори, які перешкоджають подальшому розвитку цієї галузі. Аналіз статистичних даних Держкомстату підтвердив зростання кількості підприємств цієї галузі та частки їх доходу в сукупному доході країни. Частка іноземних туристів досить незначна, але має тенденцію до зростання протягом останніх років.

Також спостерігається зростання туристичних потоків громадян України за кордон, відповідно, скорочення внутрішнього туризму, що слід зазначити як негативний вплив. Одними з факторів, що викликають таку ситуацію, є високі ціни більшості українських курортно-оздоровчих закладів і підприємств готельно-ресторанного бізнесу та досить низький рівень сервісу, отриманих послуг. Також негативними факторами, що перешкоджають подальшому розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні, є слабка маркетингова та рекламна діяльність, нерозвинена транспортна інфраструктура, відсутність співпраці з іншими організаціями, причетними до туризму, низький рівень впровадження інновацій та незадовільний стан основних фондів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Домінська О.Я., Батьковець Н.О. Сучасний стан та інноваційні процеси розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2017. Вип. 52. С. 39–41.
2. Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 304 с.
3. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16. С. 224–228.
4. Гарбера О.Є. Сучасні тенденції розвитку світової готельної індустрії. Економічний часопис – XXI. 2010. № 11–12. С. 37–41.
5. Янчев А.В., Кирильєва Л.О., Топоркова О.В., Кирильєва Д.Д. Теоретичні основи організації обліку на підприємствах індустрії гостинності: міжнародний аспект. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2014. Вип. 1. С. 65–73.
6. Статистична інформація // Державна служба статистики України. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Топольник В.Г., Бутова А.Ц., Кошавка І.В., Полякова А.В. Кількісна оцінка якості готельного продукту: монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. 208 с.
8. Зеленюк Н.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами на підприємствах у сфері ресторанно-готельної індустрії.

- ного бізнесу. Управління розвитком складних систем. 2011. Вип. 5. С. 103–110.
9. Шмагіна Ю.В. Перспективи розвитку готельного бізнесу та ресторанної справи. URL: www.rusnauka.com/2_KAND_2009/.../39523.doc.htm.
10. Черномазюк А.Г. Інновації у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 5. Т. 2. С. 269–272.

REFERENCES:

1. Dominska O.Ya., Batkovets N.O. (2017), Suchasnyi stan ta innovatsiini protsesy rozvytku hotelno-restorannoho biznesu v Ukraini (Modern camp and innovation process to the development of hotel-restaurant business in Ukraine), *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnogo universytetu*, Ukraine. Vol. 52, pp. 39–41.
2. Nezdoininov S.H. (2009), *Turyzm yak faktor rehionalnoho rozvytku: metodolohichni aspekt ta praktychnyi dosvid: monohrafiia* (Tourism as a factor of regional development: methodological aspect and practical aspects: monograph), As-tropynt, Odesa, 304 p.
3. Shapovalova O.M. (2013), *Innovatsiina diialnist yak osnova pidvyshchennia konkurentospromozhnosti hotelnoho hospodarstva* (Innovative activity as a basis for increasing competitiveness of the hotel industry), *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia*, Ukraine. Vol. 16, pp. 224–228.
4. Harbera O.Ye. (2010), *Suchasni tendentsii rozvytku svitovoi hotelnoi industrii* (Modern trend sin the world's hotel industry), *Ekonomichnyi chasopys* – XXI, Ukraine. Vol. 11–12, pp. 37–41.
5. Yanchev A.V., Kurylieva L.O., Toporkova O.V., Kurylieva D.D. (2014) *Teoretychni osnovy orhanizatsii obliku na pidpriemstvakh industrii hostynnosti: mizhnarodnyi aspekt* (Theoretical foundations of organizations in the regional organizations of the public hospitality: international aspect), *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, Ukraine. Vol. 1, pp. 65–73.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) *Statystychna informatsiia* [Statistical information]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Topolnyk V.H., Butova A.Ts., Koshchavka I.V., Poliakova A.V. (2013), *Kilkisna otsinka yakosti hotelnoho produktu: monohrafiia* [Quantitative assessment of hotel product quality: monograph], Donetsk, DonNUET, 208 p.
8. Zeleniuk N.A. (2011) *Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia dokhodamy na pidpriemstvakh u sferi restoranno-hotelnoho biznesu* [Accounting and analytical support for income management at enterprises in the field of restaurant and hotel business], Ukraine, *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*. Vol. 5, pp. 103–110.
9. Shmahina Yu.V. (2009) *Perspektyvy rozvytku hotelnoho biznesu ta restoranoi spravy* [Prospects for the development of hotel business and restaurant business]. Assesed to: www.rusnauka.com/2_KAND_2009/.../39523.doc.htm.
10. Chernomaziuk A.H. (2014) *Innovatsii u sferi hotelno-restorannoho biznesu* [Innovations in the sphere of hotel and restaurant business], Ukraine, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*. Vol. 5, pp. 269–272.

Petryshchenko N.A.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Azhaman I.A.
*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Management and Marketing,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Serohina N.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

DEVELOPMENT OF HOTEL-RESTAURANT BUSINESS AND TOURISM IN UKRAINE

The industry of hotel and restaurant business, like other sectors of the national economy of Ukraine, is changing due to the processes of European integration. The aim of the research is to analyse the existing economic situation in this industry and to identify the factors influencing its development. Data of the State Statistics Service are analysed. It was revealed that the share of industry income and the share of its enterprises in the aggregate economic indicators of the country are small but it tends to increase. The indicators of the tourism industry as inseparably connected with the hotel and restaurant business are analysed. The main trends are identified and the dynamics of tourist flows in Ukraine are considered. The analysis of factors that influence the development of the hotel-restaurant and tourist business is carried out. The following negative factors are identified: poor marketing and advertising activities, low level of innovation and cooperation with other sectors of the economy, poor transport infrastructure; low quality of services and services at a fairly high price; poor state of fixed assets. The main directions for improving the competitiveness of enterprises of the hotel-restaurant and tourist business are indicated. The level of competition in the industry is very high due to the instability of the external environment. Enterprises need technological innovations, improving the quality of services provided and upgrading fixed assets. Improving the competitiveness of organizations of the hotel and restaurant business can be carried out through the cooperation with enterprises of hotel service; the private sector in the supply of goods and services; travel companies that book rooms for their customers.